UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Hoe sekse er toe deed in de decennia na de Tweede Wereldoorlog. Biografieën van twee vrouwelijke politici uit de twintigste eeuw vergeleken

Grunell, M.

DOI

[10.5117/TVGEND2013.1.GRUN](https://doi.org/10.5117/TVGEND2013.1.GRUN)

Publication date

2013

Document Version

Final published version

Published in

Tijdschrift voor Genderstudies

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Grunell, M. (2013). Hoe sekse er toe deed in de decennia na de Tweede Wereldoorlog. Biografieën van twee vrouwelijke politici uit de twintigste eeuw vergeleken. *Tijdschrift voor Genderstudies*, 16(1), 78-84. <https://doi.org/10.5117/TVGEND2013.1.GRUN>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (<https://dare.uva.nl>)

ESSAY

Hoe sekse er toe deed in de decennia na de Tweede Wereldoorlog

Biografieën van twee vrouwelijke politici uit de twintigste eeuw vergeleken

Marianne Grunell

Marga Klompé en Hilda Verwey-Jonker vervulden beiden een pioniersrol in de Nederlandse politiek. Hun nagenoeg parallelle levens omspannen bijna een hele eeuw. Marga Klompé leefde van 1912 tot 1986. Hilda Verwey-Jonker, geboren in 1908, werd aanmerkelijk ouder; ze overleed in 2004. De twee vrouwen vertegenwoordigden twee belangrijke politieke stromingen in de Nederlandse politiek van na de Tweede Wereldoorlog. Marga Klompé was Kamerlid (1948-1956) en minister (1956-1963, 1966-1971) namens de Katholieke Volks Partij; Hilda Verwey-Jonker kwam uit een sociaal voelend en pacifistisch nest. Ze werd een actief lid van de Partij van de Arbeid: in de jaren dertig in verschillende commissies in de partij, in de jaren veertig in de Gemeenteraad van Eindhoven en in de jaren vijftig en zestig in de Eerste Kamer en in de Sociaal-Economische Raad. Tot vlak voor haar dood produceerde ze rapporten over groepen in de verdrukking: Molukkers, migranten, ouderen. Daarmee speelden beiden een rol in het hart van de Nederlandse politiek.

In 2011 verschenen over beide vrouwen biografieën: Margit van der Steen promoveerde op haar studie van het leven van Hilda Verwey-Jonker en Gerard Mostert voltooide de studie van Marga Klompé waaraan zijn partner Anneke Linders voor haar te vroege dood was begonnen. Beider levens waren al eerder beschreven. Verwey-Jonker nam zelf de pen ter hand voor het thematisch opgezette

Er moet een vrouw in. Herinneringen in een kentering van de tijd (1988). Andere auteurs waagden zich aan het leven van Marga Klompé. Ineke Jungschleger en Claar Bierlaagh schreven *Marga Klompé. Een gedreven politica haar tijd vooruit* (1990) en in 1994 promoveerde Mieke Aerts op *De politiek van de katholieke vrouwenemancipatie. Van Marga Klompé tot Jacqueline Hillen*.

De recente biografen wier werk ik hier wil bespreken hebben ieder een levendig en betrokken portret geschilderd van hun onderwerp. Ze zijn van hun subject gaan houden; dat lees je af aan de biografieën en dat maakt ze fijn om te lezen. Ze doen ook niet voor elkaar onder wat historische zorgvuldigheid betreft. In deze vergelijkende recensie staat het vakman- en -vrouwschap van beide auteurs dus buiten kijf; wat ik aan de orde wil stellen, is de vraagstelling van beide biografen en hun methode van werken, de biografische methode. Al doende kom ik zo op de betekenis van sekse en de verschillen en overeenkomsten in de manier waarop beide auteurs de politieke carrières van hun onderwerpen duiden. Maar voordat ik in het keurslijf van de sociologische systematiek stap, wil ik even stilstaan bij een *petite histoire* waaruit blijkt dat de vrouwen vertrouwd met elkaar waren en dat niets vrouwelijks hun vreemd was.

Marga Klompé en Hilda Verwey-Jonker kenden elkaar, onder meer uit het internationale circuit van de Verenigde Naties. In

1948 vertegenwoordigen ze hun partijen en hun land op een VN-conferentie in Parijs. De *dresscode* aldaar steeg uit boven de toenter-tijd nog sobere reisgarderobe van Klompé en Verwey-Jonker. 'Je werd geacht iedere keer andere jurken te dragen, maar die hadden we helemaal niet. Marga en ik droegen daarom elkaars blouses, op een zwarte rok, want die hadden we wel. We hadden ook wel plezier hoor met elkaar. Al met al was het een wilde tijd.', vertelt Verwey-Jonker in 1998 (Van der Steen, p. 244; Mostert, p. 131).

Afgezien van borstomvang – de blouses pasten kennelijk –, verschilden de dames als dag en nacht. De één had een rijzige gestalte en de ander was bepaald klein van stuk. De één was katholiek en ongehuwd, de ander sociaaldemocraat, gehuwd en moeder van vier kinderen. Maar naast verschillen, waren er essentiële overeenkomsten: beiden hadden wat temperament en vooral gaven betreft, veel gemeen. Bovengemiddeld intelligent waren ze, vasthoudend, maar ook diplomatiek en ambitieus. Tegelijk hadden beiden ook een sterk gevoel voor rechtvaardigheid. De twee vrouwen waren actief in het verzet gedurende de oorlog. Beiden volgden een universitaire studie en ze promoveerden: Klompé studeerde scheikunde, Verwey-Jonker was de eerste vrouwelijke student in de sociologie. De thuisbasis van Klompé en Verwey-Jonker was totaal verschillend, maar steun en zorg waren verzekerd. De ongehuwde Klompé had, naast een bijna altijd aanwezige moeder, drie – eveneens ongehuwde – zussen, van wie enkelen met een bovengemiddeld zorgende en dienende instelling. De getrouwde Verwey-Jonker, moeder van vier kinderen, had een ondersteunende echtgenoot én daarnaast altijd personeel in huis.

Het biografisch perspectief

Meer dan in de letterendisciplines is het in de sociale wetenschappen gebruikelijk om

ook bij de biografie naar verantwoording van vraagstelling en explicitering van methode te vragen. Hoewel beide auteurs van de biografieën die ik hier vergelijk promoveerden in de letteren, geven ze wel degelijk een verantwoording van hun aanpak. Die wil ik hier bespreken vanuit een sociaalwetenschappelijk perspectief.

Margit van der Steen wil met haar onderzoek een aanvulling bieden op de thematisch opgezette autobiografie van Verwey-Jonker. Ze vraagt zich af: 'Waarom krijgen we daarin weinig zicht op de emoties in haar leven en hoe moeten we haar bescheidenheid duiden?' (p. 22) De biografische methode en een chronologische benadering moeten haar helpen om deze vragen te beantwoorden. Van der Steen verwacht dat de chronologische weergave van de integrale levensloop van Verwey-Jonker haar in staat zal stellen de emoties te tonen, die Verwey-Jonker in haar autobiografie met de veelzeggende titel *Er moet een vrouw bij ...* voor zich houdt. Die verwachting lijkt me echter ongerijmd; emoties kunnen evengoed bij thema's opkomen als zij bij chronologische feiten kunnen worden genegeerd. Uit een chronologische benadering kunnen bovendien te weinig richtinggevende vragen worden afgeleid. Van der Steen doet haar speurwerk en de toon van haar biografie daarmee ook tekort; haar biografische geschiedschrijving volgt mijns inziens niet per se uit de chronologische methode. Ook de door Van der Steen aangehaalde 'biografische methode', waarmee bedoeld wordt dat '[K]ennis van het persoonlijke leven wordt ingezet voor een beter begrip van de publieke wapenfeiten' (p. 22) is als perspectief op z'n minst eenzijdig en dus uiteindelijk misleidend. Maar opnieuw: de biograaf doet meer; ze vertelt nieuwsgierig te zijn naar de vraag 'wanneer en hoe sekse ertoe doet' in de wetenschap dat sekse vraagstukken zijn verbonden met

macht. Uit deze belangstelling volgen de vragen die de biografie interessant maken.

Ook Mostert verwijst in zijn biografie van Klompé naar de 'biografische methode' die wordt verbonden met hoogleraar biografie-onderzoek Hans Renders (Renders, 2006, p. 39). Paradoxaal genoeg ontkent Renders een zich onderscheidende, typische biografische methode: hij kent alleen goed en slecht historisch onderzoek. Wel neemt hij de volgende stelling voor zijn rekening, die dus ook door Margit van der Steen instemmend wordt geciteerd: informatie over het persoonlijke leven wordt gebruikt om publieke wapenfeiten beter te begrijpen. Mostert vraagt zich af wat Klompé's afkomst en achtergrond waren en welke invloed die gehad hebben op haar karakter, haar persoonlijke ontplooiing en de prominente plaats die zij zich in de samenleving verwierf (Mostert, p. 18). Bij Mostert blijkt echter al op de eerste pagina's dat voor het doorgronden van de rol van gender in Klompé's leven andere inspiratiebronnen nodig zijn. Hij ontleent aan feministische biografen drie leidraden die haar carrière zouden kunnen verklaren: identificatie met een sterke moeder, de noodzaak qua genderidentiteit een 'in between' te zijn en te blijven en de plaats die de katholieke traditie bood aan ongetrouwde, ontwikkelde vrouwen.

Beide auteurs beginnen dus – in het voetspoor van Renders biografisch perspectief – met te stellen dat het de afkomst en achtergrond van hun onderwerpen zijn, die via haar karakter invloed zouden hebben gehad op haar prominente plaats in de samenleving. In Van der Steens inleiding blijft de verwijzing naar gender uiterst summier, bij Mostert is dat wat uitgebreider, maar dit biografisch perspectief is voor beiden het leidend beginsel.

De auteurs gaan daarmee uit van eenzijdige causaliteit, terwijl het omgekeerde even zo goed kan gelden: dat de publieke, maatschappelijke ontwikkeling invloed uitoefent op

het persoonlijk functioneren en de persoon. Of iets anders gesteld: 'the social opportunity structure' stelt beperkingen, maar biedt ook mogelijkheden, nieuwe kansen wellicht aan actoren, vrouwen en mannen (Giddens, 1986). In de levens van beide vrouwen is de Tweede Wereldoorlog een voorbeeld van een gebeurtenis die ze kansen biedt om hun organisatietalent te tonen. In het leven van Hilda Verwey-Jonker speelt de tweede feministische golf een dergelijke rol; de opkomst van een moderne en vrouwvriendelijke kijk op geloof geeft Klompé de kans een rol te spelen in de katholieke kerk.

De kledingkeuze van Hilda Verwey-Jonker is ook een goed voorbeeld van de wisselwerking tussen persoon en situatie. Van der Steen duidt die keuze als aanpassing: de wijde reformjurken van Verwey-Jonker zijn inderdaad goed te begrijpen vanuit de socialistische kledingcultuur uit de jaren dertig, en ook haar meer formele kleding in de jaren vijftig kan gelden als het buigen voor de *dress-codes* van het openbaar bestuur. Maar hier wil ik toch pleiten voor meer ambiguïteit in de interpretatie. Naast aanpassing kan ook het toe-eigenen van macht (autoriteit) hebben meegespeeld in de kledingkeuze van Verwey-Jonker. Haar gedrag is dan te duiden als uitdrukking van, en tegelijk antwoord op sociale codes, maatschappelijke ontwikkelingen en machtsvraagstukken betreffende sekse. Juist in het volgen van modes worden tegelijkertijd sociale afspraken uitgedrukt als een persoonlijk punt gemaakt. Weliswaar liep Verwey-Jonker vanaf de jaren vijftig in chique maatkleding, haar onorthodoxie had zij daarmee in het geheel niet verloren. Ja, zij werd voorzitter van dit, vergaderde over dat, schreef een rapport over zus, maar aan de vernieuwende inhoud deed de vorm niets af. Daarom blijft haar naam verbonden met onorthodoxie en vernieuwing: met emancipatievraagstukken, van vrouwen, rond minderheden en van ou-

deren. Niet alleen deed de sjiieke vormgeving van de voorzitter niets af aan de revolutionaire inhoud, het vehikel kleding maakte die inhoud geaccepteerd als officieel agendapunt van de Nederlandse polder in de jaren vijftig tot en met ver in de jaren negentig.

Dat ik mij keer tegen een eenzijdige schets van de causaliteit in de levensloop, die in de wieg, zo niet in de baarmoeder zou beginnen, wil niet zeggen dat de plaats van die wieg of de 'stand van de genen' er niet toe doen. Zo konden beide vrouwen bogen op een sterke moeder, die er alleen voor stond, omdat de vader door ziekte al vroeg werd uitgeschaeld. De moeders vervulden een grote (voorbeeld)rol voor de vrouwen; beide vrouwen konden zich kennelijk identificeren met een krachtige moeder. Maar dat spreekt niet vanzelf: een sterke moeder kan ook afkeer, jaloezie en distantie en daarmee een negatieve identificatie oproepen. Naar mijn idee hebben de twee biografen de positieve identificatie wat al te gemakkelijk geaccepteerd, waardoor niet verder gezocht is naar tekenen van distantie of rebellie.

Als socioloog ben ik op zoek naar de wisselwerking van persoon en omgeving, en vind ik inspiratie in de formulering van Anthony Giddens (1986) dat wij levenslopen moeten beschouwen als het product van maatschappelijke ontwikkelingen, en omgekeerd: dat de maatschappelijke ontwikkeling de uitkomst is van persoonlijke geschiedenissen. Daarom vind ik de stelling dat een biograaf het schetsen en begrijpen van een persoonlijkheid op het kruispunt van persoonlijke en maatschappelijke ontwikkelingen als haar opdracht moet zien, meer open en geschikt voor onderzoek. De feministische historici en sociale wetenschappers die in de bundel *Naar het leven* (Aerts, Jansz, Mossink & Withuis, 1988) hun vraagstelling, perspectief en methode in de biografie schetsen, zoeken precies op dat kruispunt naar interactie tussen persoon en

omgeving. Juist als het gaat om gender, is die wisselwerking voor vrouwen die leefden in de twintigste eeuw van cruciaal belang. De betekenis van sekse veranderde namelijk aanzienlijk, voor vrouwen, maar vooral ook *door* de vrouwen die door Mostert en van der Steen worden beschreven.

Sekse in de biografieën

Alleen al het feit dat Marga Klompé de eerste vrouwelijke minister van Nederland is, rechtvaardigt een biografie, zo stelt Mostert. Hij heeft gelijk, maar ook hier gaat het er uiteindelijk om hoe dit gegeven en tegelijk maatschappelijk 'product' wordt onderzocht in de biografie. Sekse doet ertoe, maar de vraag is steeds: op welke wijze. In de twee biografieën is dit vraagstuk des te spannender, omdat Klompé en Verwey-Jonker zich beiden als pioniers in de publieke, aan mannen toegekende,

ruimte bewegen. Hoe werden zij beoordeeld en behandeld in deze door mannen gedefinieerde politieke wereld? Hoe hielden ze zichzelf staande, hoe verwezenlijkten ze zich en hoe percipieerden ze zichzelf? Dat zijn essentiële vragen, waarop de biografen antwoorden zoeken. Hun antwoorden bespreek ik hieronder.

De twee vrouwen kwamen via nationale vrouwenorganisaties en via het internationale overlegcircuit in de politiek. Klompé was voor de Tweede Wereldoorlog lerares scheikunde, en raakte in die tijd betrokken bij verschillende rooms-katholieke vrouwenorganisaties. Zij was actief in het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog en zette zich in de laatste oorlogsjaren ook al in voor het zoeken van vrouwen voor het nieuwe, naoorlogse kabinet. Ze was verder betrokken bij de Vrouwelijke Vrijwilligershulp, het Nederlands Vrouwen Comité, de Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers en het Katholiek Vrouwendispuut. In 1948 werd ze buitenlandwoordvoerder van de KVP in de Tweede Kamer, en dit was mede te danken aan haar (inter)nationale connecties via de Verenigde Naties en de Raad van Europa – en aan haar strategisch inzicht, zo duidt de biografie. In de jaren vijftig is ze lid van de voorloper van de EU, de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, de EGKS. Van 1956 tot 1971, met een tussenperiode van drie jaar, was zij minister van Maatschappelijk Werk en later Cultuur Recreatie en Maatschappelijk werk. Haar naam zal verbonden blijven met de introductie van de Bijstandwet.

Hilda Verwey-Jonker steeg minder hoog. Zij begon als ideologisch bevlogen socialiste, actief in (internationale) socialistische studentengroepen. Ze was net als Klompé actief in het verzet tijdens de oorlog en promoveerde als eerste in de sociologie. Zij deed haar onderzoek in haar woonplaats Eindhoven; daar ging ze ook voor de PvdA in de gemeenteraad. Internationaal maakte zij vanaf 1946

deel uit van de Verenigde Naties ten behoeve van het vluchtelingenvraagstuk en nationaal werd zij gevraagd, vanwege haar deskundigheid, in de Sociaal-Economische Raad en een groot aantal adviescommissies van de regering.

De twee vrouwen vielen op, allebei gedreven en competent. De politieke arena had voor Verwey-Jonker echter een andere betekenis dan voor Klompé. Voor de eerste was het de enige maatschappelijke positie die haar was gegund als getrouwde vrouw. Beroepsarbeid was tot 1954 wettelijk verboden voor gehuwde vrouwelijke ambtenaren, en veel werkgevers, zoals de firma Philips waar de echtgenoot van Verwey-Jonker werkte, volgden die richtlijn (Van der Steen, p. 458 en verder; Grunell, 1985). Door haar huwelijk kon Verwey-Jonker de door haar gewenste journalistieke loopbaan niet vervolgen. Zo raakte

zij in de politiek, steeds nadrukkelijk als vrijwilliger. Zelf zei ze enigszins ironisch dat ze pas betaald kreeg voor haar werk toen ze de pensioengerechtigde leeftijd al was gepasseerd. Juist de politiek (als baan), vond Koos Vorrink, de leider van de Partij van de Arbeid, was geen vrouwenzaak. In die lijn paste het dat vrouwen in de na-oorlogse PvdA uitgesloten werden van bijvoorbeeld cursussen debatteren. Beroepsarbeid, ook in de politiek, was niet des vrouws. Het openbare karakter van politiek bedrijven sloot vrouwen nog sterker buiten. Van der Steen stelt mijns inziens terecht: voor vrouwen was optreden voor publiek bijna gelijk aan oneerbaar gedrag.

Het politieke klimaat bleef kil voor vrouwen, ook na de Tweede Wereldoorlog, de tijd van wederopbouw en hoop. Wanneer de Tweede Kamer in 1948 wordt uitgebreid met 50 zetels, zakt het percentage vrouwelijke Kamerleden met bijna 3 procent, naar 5,3 procent. Een conflict met PvdA-bestuurder Koos Vorrink, die neerkijkt op vrouwen en dat ook hardop zegt, verdrijft Verwey-Jonker nog meer achter de coulissen van adviescommissies. In dat circuit weet Klompé haar toch weer terug te vinden als zij in 1957 een voorzitter zoekt voor de onderzoekscommissie naar het Ambonezen-vraagstuk. Verwey-Jonker, de pionier in emancipatievraagstukken, problemen van ouder worden en van minderheden in de samenleving, krijgt van die andere vrouw alsnog erkenning.

Ondanks de naoorlogse mannelijke politieke dominantie stijgt de ster van Marga Klompé en wordt zij de eerste minister van Maatschappelijk Werk, later uitgebreid tot ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk (CRM). Klompé ontstijgt het vrouwelijke domein, zo schrijft Mostert. De biograaf wijst erop dat Klompé in haar publieke uitspraken altijd het vrouwelijke element in haar optreden is blijven ontkennen. Via katholieke vrouwenorganisaties werd ze belangrijk

en onderscheidde ze zich, en werd ze opgemerkt door mannen. Het politieke vak leerde ze van Carl Romme, haar machtige beschermheer en politieke voorged. Eenmaal in de politiek distantieerde ze zich van de vrouwenorganisaties waaruit ze was voortgekomen en nam ze afstand van haar seksegenoten, aldus Mostert (p. 527 en verder).

Tegelijk wijst Mostert erop dat Klompé in een traditie stond van ongetrouwde katholieke vrouwen, die vanaf de jaren dertig een andere invulling aan hun leven wilden geven dan gezin of klooster. Daarbij was en is het de vraag hoe zij in hun maatschappelijk functioneren met hun vrouwelijke identiteit zouden omgaan. Gelijkwaardigheid van de seksen stond pontificaal naast de idee van het complementaire karakter van de vrouwelijke en mannelijke identiteit. Klompé koos een eigenzinnige weg uit dit dilemma. Zij creëerde een publiek personage dat zogenaamd onpersoonlijk God diende en droeg tegelijk de gedachte uit dat een politica gewoon zichzelf moest zijn (Mostert, p. 15). En bij dat 'gewoon jezelf zijn' moeten wij ons een bepaald niet onaantrekkelijke vrouw voorstellen, die hield van een sigaret en op z'n tijd een stevig glas jenever. En eindelijk aan de telefoon kon hangen om zaken te regelen. Klompé zelf echter stelde dat zij zich bij een vrouwelijke inbreng niets voor kon stellen, zij geloofde in het onpersoonlijk dienen van het landsbelang.

Als we er vanuit moeten gaan dat vrouwen sluipend, op kousenvoeten, aldus politico-loog Jantine Oldersma, de politiek in zijn gekomen, dan zijn deze twee vrouwen daar een goed voorbeeld van (Oldersma, 1996). De twee vrouwelijke politici moesten zich in figuurlijke zin kleiner maken dan ze waren. Ze moesten zich beheersen en hun emoties onder controle houden om geaccepteerd te worden. Hun uiterlijk deed ertoe, het was zaak niet al te opvallend te zijn. Hun worsteling met sekse komt volgens mij vooral aan

het licht in de bescheidenheid waarmee beiden op hun leven terugkijken, dan wel daar positie in kiezen. Bij Verwey-Jonker is dat duidelijk terug te vinden in haar autobiografie en de opgetekende uitspraken daarover: 'Stelde het nu wel zoveel voor?' (Van der Steen, p. 21; p. 457 en verder) Bij Klompé valt dat af te leiden uit de uitspraken die zij *en public* deed: gewoon jezelf blijven, was haar parool. Hun bescheidenheid is te begrijpen uit hun worsteling met hun sekse en uitzonderlijkheid. Het bijzondere van hun werk werd ontkend en zo ook het uitzonderlijke dat zij als vrouw hadden gepresteerd.

Hierboven heb ik een vergelijking gemaakt tussen de biografieën van twee bijzondere vrouwen die in dezelfde decennia een plaats veroverden in de Nederlandse politiek. Ik ben ingegaan op de vraagstelling van de proefschriften en het perspectief. Zowel bij de biografische methode als het vraagstuk van sekse, stel ik een meer open, interactieve benadering voor waarin het persoonlijke en politieke als het ware van plaats kunnen wisselen (vergelijk Bosch, 2009). Waarin causaliteit wordt vervangen door wisselwerking en het publieke terrein, naast beperkend, ook als uitnodigend kan worden benaderd. Een vraag, die in deze vergelijkende bespreking, onbeantwoord moet blijven, is die naar het verschil in succes van Klompé en Verwey-Jonker. Kon Klompé minister worden door gebruik te maken van *enabling structures* binnen het katholicisme, terwijl Verwey-Jonker deze positie – ondanks al haar talenten – niet bereikte, omdat ze rebelleerde tegen de brede schouders van het socialisme? Het is aan anderen dat vraagstuk nader te duiden en dat meer universele raadsel te 'ontrafelen'.

Met dank aan Jette Westerbeek van Eerten en Jantine Oldersma voor hun redactionele suggesties en inhoudelijk commentaar.

Literatuur

- Aerts, M. (1994). *De politiek van de katholieke vrouwenemancipatie*. Van Marga Klompé tot Jacqueline Hillen. Amsterdam: SUA.
- Aerts, M., Jansz U., Mossink, M. en Withuis, J. (red.) (1988) *Naar het leven. Feminisme & biografisch onderzoek*, Amsterdam: SUA.
- Bosch, M. (2009). Gender and the personal in political biography: observations from a Dutch perspective. *Journal of Women's History*, 21/4, Winter 2009, 13-37.
- Giddens, A. (1986). *The constitution of society*, Cambridge: Polity Press/Blackwell Publishers Ltd.
- Grunell, M. (1985). *Thuis in de jaren vijftig. Vrouwen over de hoeksteen van die samenleving*, Amsterdam: Publicatiereeks Sociologisch Instituut.
- Henkes, B. (2012). Recensie biografie Hilde Verwey-Jonker, Tijdschrift voor Genderstudies 2012/1, 60-61.
- Jungschlever I. & Bierlaagh, C. (1990). *Marga Klompé. Een gedreven politica haar tijd vooruit*, Utrecht: Veen.
- Mostert, G. (2011). *Marga Klompé 1912-1986. Een biografie*. Amsterdam: Boom.
- Oldersma, J. (1996). *De vrouw die vanzelf spreekt. Gender en representativiteit in het Nederlandse adviesradenstelsel*. Leiden: DSWO Press.
- Renders, J.W. (2006). De biografische methode, in Voerman, G., Wolffram V-J- (red.) *Benaderingen in de geschiedenis van de politiek*, Groningen: RUG, Kossman Instituut, p 39-42.
- Van der Steen, M. (2011). *Drift en Koers. De levens van Hilda Verwey-Jonker (1908-2004)*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Verwey-Jonker, H. (1988). *Er moet een vrouw in. Herinneringen in een kentering van de tijd*, Amsterdam: Arbeiderspers.